

Sprehodi po knjižnem trgu

Ana Geršak

Agata Tomažič: Zakaj potujete v take deže?

*Ljubljana: Cankarjeva založba
(Zbirka S poti), 2016.*

Zbirka potopisnih člankov pisateljice in nekdanje novinarke Dela Agate Tomažič se začne s skladovnicami mila in konča z luščenjem riža. Pravzaprav ne, začne se z iskanjem fantomske čepice za sokola, ki je avtorica ob svojem obisku Damaska leta 2008 ni kupila, kar po zapisu sodeč še danes grenko obžaluje. Milo, riž in čepica so le tri od številnih na videz neopaznih malenkosti, ki v avtoričinem spretnem sukanju jezika pridobijo mnogo večji pomen, kot bi jim ga bilo na prvi pogled mogoče pripisati. Knjiga *Zakaj potujete v take deže?* bi konec koncev prav lahko bila podnaslovljena "Parabola o čepici za sokola", saj tekom teksta objekt preseže svojo zgolj okrasno vrednost. Spremeni se v časovni mejnik, ki podoba nekdanje Sirije razmejuje od sedanje, katastrofične, v opozorilo, kako hitro, nepričakovano in drastično se lahko poruši težko vzpostavljeno ravnovesje miru. Čepica je tudi opomnik minljivosti: potopisi zajemajo kraj skozi čas, prikazujejo ga takšnega, kakršen je bil ob obisku popotnika in se kot tak ne bo nikoli več "zgodil". Kljub številnim vračanjem se je nemogoče vrniti na isti kraj, pravi avtorica v prvem besedilu, kjer se spomni Heraklitove reke; popotnik išče sledi svojih prejšnjih obiskov, s čimer ustvarja nove. V

spominu preživijo simboli, imena in zamujene kupne priložnosti – zato je treba čepico vselej kupiti “zdaj”.

“Zakaj potujete v take države, so vam všeč?” je avtorico na letališču zasliševal član izraelskega varnostnega osebja po tistem, ko je v njenem potnem listu videl žiga s predhodnih obiskov Sirije in Libanona. Vprašanje je očitno zadelo živec in se iz verjetno čisto rutinskega razkrinkavanja potencialno slabih namenov potnice z žigi iz “sovražnih” držav znašlo na platnici knjige. Vzeto iz izvirnega konteksta je “zakaj potujete v take dežele” vprašanje, ki skriva vrednostno sodbo ali vsaj kliče k zastavitvi protivprašanja – *kakšne* pa so te dežele, da veljajo za “take”? Del zadrege razreši časovni preskok: marsikatera obiskana država se je danes, po nekaj letih, prelevila v krizno žarišče. Preostale predele bi lahko povsem nevtralnno opredelili kot neobičajne (ali nekonvencionalne) turistične destinacije. Tu so Sirija, kurdski del Turčije, Iran in Izrael, Libija, Etiopija in Malavi, pa tudi Armenija in Romunija. Fokus se polagoma oži, avtorica pod drobnogled vzame na primer Istanbul in se v tem duhu usmeri še v Marseille, Kočevje, otok Krk in končno v Trst. Raznovrsten nabor krajev in prostorov, med katerimi prevladujeta evropski in afriški vzhod. Dežele in mesta, ki ne veljajo za bogate, morda niti za pretirano priljubljene; ki so doživeli ali doživljajo specifičen politični in družbeni pretres; ki so pravzaprav zelo zanimivi predvsem (a seveda ne samo) za tiste, ki znajo brskati pod površino. Rekla bi, da so to idealni prostori za novinarje in vse z občutkom za Zgodbo.

Večina besedil zbirke *Zakaj potujete v take dežele?* je nastala za časopisno objavo v Delu in Pogledih, vendar presega okvire novinarskega žanra. Prispevki Agate Tomažič imajo specifično zgodbeno zasnovo; ponujajo informacije, seveda, toda prednost ima posredovanje vzdušja. Hudič je v podrobnostih, bi se reklo, v načinu, kako določeni elementi fiktivnih kratkih zgodb odzvanjajo v žanru novinarskega oziroma metaliterarnega potopisnega diskurza. V tem je zbirka sorodna leto prej objavljeni knjigi kratkih zgodb *Česar ne moreš povedati frizerki*. Frizerkam oziroma peripetijam s frizerskimi saloni je nekaj vrstic namenjenih tudi v *Zakaj potujete*, le da se tu spremenijo v emblem kulturnih razlik oziroma družbenega ozračja. Brez zanesljivih vodičev, truda in dobre volje je ženske frizerske salone je v Iranu tako rekoč nemogoče najti; skrivajo se v kletih, za zidovi in težko premostljivo jezikovno pregrado, toda njihov obstoj priča o neki drugačni, prikriti, vznemirljivi podobi države. Dobri simboli so polivalentni. Tu je na primer balkon, ki ga “po zaslugi tistega v Veroni, s katerega je v Shakespearovi drami Julija zrla na spodaj čepečega Romea, obdaja avreola romantičnosti”. V prispevku (R)*evolucija v Romuniji*

na “romantični” balkon s podobno “romantičnimi” pričakovanji stopi Ceaușescu, a ga množica glasno izžvižga. Podoba diktatorja, pretrese-nega zaradi morja kaosa, ki valovi pod njegovim balkonom, pomenljivo rezonira z gospo iz kratke zgodbe *Balkon*, ki je v strahu pred hipotetičnim kaljenjem dvoriščnega miru pripravljena uporabiti vsa (ilegalna) sredstva. Prostor je v zgodbi, ki ni brez političnih konotacij – gospa se nad sosedi zgraža samo zato, ker so priseljenci, in ne zato, ker bi jo s svojimi dejanji kakor koli ogrožali –, opisan kot “svet enakomernih proporcev in pravih kotov, rednih presledkov in načrtovanih dogodkov” in težko bi našli boljši opis diktatorjeve predstave o lastnem poslanstvu, ki je urejanje nereda. Rdeča nit zgodb iz *Česar ne moreš povedati frizerki* je bilo ravno razmazanje ustaljenih okvirjev, drobljenje rutine, vnašanje kaosa v kozmos, ki se v zaključku lahko vnovič vzpostavi – ali pa tudi ne. Podobno dvoumnost vzbuja avtorica z retrospektivnim prebliskom ob pogledu na skladovnice mila v Alepu, ko zapiše: “Sesuvajoče se skladovnice me privlačijo podobno kot tekoči trakovi, le da je njihova simbolika ravno obratna: če tekoči trakovi s svojim ustaljenim potekom ponazarjajo neko varnost, so skrbno zloženi kupi česarkoli, od konzerv do mila, s svojim ranljivim ravnovesjem, ki kar kliče po sesutju, zame najimenitnejša ponazoritev, kako malo je potrebno, da se privid urejenosti v hipu razblini v čisti kaos. Da o trušču, ki vse to spremlja, sploh ne govorimo.” Dogodki, ki jih avtorica popisuje v *Krhkem ravnovesju skladovnic mila*, so se zgodili sedem let prej, toda poznejši zapis njene prebliske umesti v nov kontekst, ki ne more zamolčati dogajanja na Bližnjem Vzhodu v trenutku zapisovanja. Teksti, ki so bili izbrani za objavo v zbirki, so bili deležni retrospektivne revizije v obliki oklepajev s pojasnili ali, v primeru štirih predhodno še neobjavljenih zgodb, preprosto vnaprej obrazloženo spremembo časovne perspektive.

Pisanje za časopisni medij ima svoja formalna (v smislu obsega) in vsebinska (stilistična) pravila. Besedila, napisana za objavo, so v marsikaterem pogledu res nekoliko didaktična, saj se določenim podatkom pri poročanju novinarka ne sme ogniti, po drugi strani pa zadržijo fokus pripovedi na osrednji temi, ki se izkaže kot bistvena za celotno območje – postopek ne bi škodil na primer *Davku na pogoltnost*, še bolj pa *Hijenam v Hararu ali od kata do šita*, ki zaradi decentralizirane pripovedi deluje posebej razvlečeno. A *Hararske hijene* so izjema; tako kot kratke zgodbe v *Česar ne moreš povedati frizerki* je zbirka *Zakaj potujete v take dežele?* prestreljena z bistrournimi opazkami in ostrournno ironijo, ki pridejo v tokrat ubrani novinarski pripovedni legi še bolj do izraza.

Recimo, zelo na splošno, da je ena osrednjih razlik med “beletrističnim” (pri čemer ne gre brez navednic in dodatnih, v oklepaju zapisanih opozoril o problematičnosti pojma) in novinarskim (v tem konkretnem primeru: v časopisu objavljenim) tekstom lik pripovedovalca. Medtem ko se slednji v fikciji skriva za različne pripovedne maske, lahko novinarsko besedilo pripoveduje le avtor. Izpostavlja se z vsemi predsodki in preferencami, kar je konec koncev najvznemirljivejši del mnenjskih tekstov. Tako ali drugače, raje diskretno kot direktno, bo Agata Tomažič vedno povedala, kaj si o čem misli – in ker je mojstrica v vrtenju besed, bo to storila tako, mimogrede, z agilnostjo profesionalnega snajperja. Ker, kaj pa je drugega zaključni odstavek zadnjega besedila v zbirki, *Traktata o luščenju riža in ostale banalnosti*, če ne prefinjena metafora iztegnjenega sredinca sužnjelastniškemu izkoriščanju prekercev v okrilju medijskih hiš? Kdor zna, pač zna.